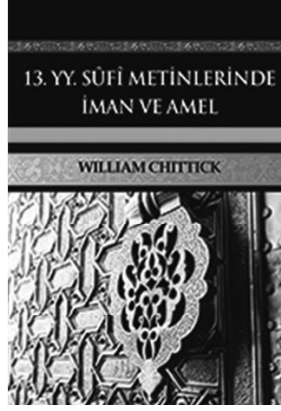

■
WILLIAM C. CHITTICK,
13. YÜZYIL SÛFÎ METİNLERİNDE İMAN VE AMEL,
çev.: Ömer Saruhanlıođlu,
Litera Yay., İstanbul 2016, 411 s.

Doktora Öğrencisi
ÖMERÛL FARUK EJDİR
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

William C. Chittick bu kitapta, 650/1252 yılında kaleme alınmış üç Farsça tasavvufi risâleyi İngilizceye tercüme etmiştir. Chittick, tercüme ettiği metinlerde müellifin, İslâm düşüncesiyle ilgili anlayışını sarıh, öz ve basit bir biçimde ortaya koyma çabasındadır. Çevirisi yapılan metinler Konevî ve Rûmî'nin şöhretlerinin yayılmaya başladığı dönemde, Konya'da Selman b. Yunus adlı bir Konyalı tarafından istinsah edilmiştir. Metinler, İbn Arabî Okulu ve düşüncesini, nisbeten basit ve doğrudan bir üslupla ortaya koymaktadır.

Metinler üç çalışmadan meydana gelmektedir.

İlk çalışma, *İmanın Beliriş Mahalleri*; Allah'ın birliği (*tevhid*), peygamberlik (*nübüvvet*) ve öte dünya (*meâd*) olmak üzere “üç ilke” şeklinde ortaya konulan îmanın unsurlarını ele almaktadır. *İmanın Beliriş Mahalleri*'nin Konevî'ye ait olduğunu söyleyen sadece tek bir eski kaynak vardır. O da Seyyid Muhammed Nurbahşî'nin *Silsiletü'l-evliyâ* kitabıdır (869/1464). Ülken ve Ruspoli gibi günümüz araştırmacıları tarafından da Konevî'ye izafe edilir. 1978 yılında -Konevî'ye ait bir eser kaydıyla- Chittick tarafından yayınlanmıştır.

İkinci çalışma, *Yeni Başlayanlar için İzâhât, Bilenler için Tenbihât*, yine bu üç ilkeyi daha ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır. *İzâhât*, genellikle Konevî'ye atfedilir. *İzâhât*'ı Konevî'ye izafe eden kişi, kendisinin çağdaşı, Sâdeddin-i Hammûye'nin (ö.649/1252) öğrencisi olan Azizüddin Nesefî'dir (ö.700/1300'den önce). Bu eserin Konevî'ye atfedilmesinin gerekçeleri, metnin ıstılah ve üslup olarak bazı noktalarda İbn

Arabî'yi andırmasıdır. Mantık örgüsü ve dilin akıcılığı, Konevî'nin Arapça yazılarını güçlü bir şekilde çağrıştırmaktadır.

Üçüncü çalışma, *Seyfeddin İçin Kolay Yollar*, din hakkında çok az bilgi sahibi olan –Anadolu Selçuklularında bir saray görevlisi– Seyfeddin Tuğrul'a hitaben yazılmıştır. Kitabın birinci bölümü, her üç metin için giriş niteliğindedir. İslâm'da imanın ve amelin yeri ile sûfizmin, İslâm'ın dini hayatına nasıl uyum sağladığı konularına değinilmektedir. İkinci bölümde imanla ilgili iki metin, üçüncü bölümde de amelle ilgili bir metin yer almaktadır. Dördüncü bölüm, sûfizmin İslâm'daki yeriyle ilgili kitabın başında ele alınan tartışmanın devamı niteliğindedir.

İlk iki eserde büyük ölçüde Evhadüddin-i Kirmânî'ye atıf yapılmaktadır. *Kolay Yollar*'da ise onun ismi sadece bir yerde dua vesilesiyle geçmekte olup Evhadüddin'in vefatından sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Son eserin Konevî'ye izafe edilme sebebi, iman bölümündeki üslup ve içeriğin ilk iki esere benzer olması ve 660/1262'de istinsah edilmişidir. Ancak *Kolay Yollar*'ın müstensihî Mâyil-i Herevî, yazarın ismini Ebu'l- Hakâik Muhammed b. Ahmed el- Cüveynî olarak yazar. 663/1265 tarihli bir nüshada ise eser, Seyyid el- Muhakkikîn Şeyhü'l-meşâyih, Kutbü'l-evtâd, Evhadüddin'e atfedilir.

Her üç çalışmanın da sûfilere has bir coşku ve lirizm taşıdığı görülür. Yazar sürekli şiiirlerden alıntı yapar. Ayet ve hadislerden sonra en çok alıntı yapılan şahıs, Gazneli Senâî'dir (ö.525/1131). Senâî'den sonra İbn Arabî'nin yakın dostu, Farsça şiiirleri bulunan Evhadüddîn-i Kirmânî'den (ö.635) iktibaslar yapılmaktadır. İlk iki çalışma ve kısmen de üçüncüsü, Farsça nesrin, Ahmed Gazâlî'nin *Sevânih*'ini, Fahreddin-i İrâkî'nin *Lemaât*'ını ya da Sühreverdi'nin rü'yetle ilgili yazılarını andıran güzellik ve akıcılıkta kaleme alınmıştır. Müellif, bu metinleri yazma amacının “dikkati çekmek ve teşvik etmek” olduğunu söyler. Bu risâle, yazıldığı dönemin hâkim dini tasavvuruyla alakalı fikir vermesi açısından da dikkate şayandır.

Eserde tasavvufun hemen bütün klasik eserlerinden faydalandığı görülmektedir. Kitabın akıcı bir üslupla çevrildiği, yazıldığı dönemde de tasavvufi eserlerin genelde İbn Arabî çizgisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kitapta kullanılan yöntem gelince, döneminde yazılan diğer eser-

lere göre bazı farklı özelliklere sahiptir. Şöyle ki, kitapta, muâmelat da dâhil olmak üzere imanın üç ilkesiyle ilgili sistematik bir yaklaşım ortaya konmuştur ki, bu hem yazarın dönemi hem de modern zaman Müslüman düşünürleri için büyük ölçüde kabul gören bir perspektiftir. Tercüme edilen risâlelerin üçü birlikte ele alındığında, imanı oluşturan unsurlara muâmelâtтан daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunun da muhtemelen İbn Arabî'nin imanla ilgili meseleleri genişçe ele almasının tesiri vardır.

Kolay Yollar'da yazar, kitabın başında dînî bilgiyi, iman ve takva ilmi olmak üzere ikiye ayırır. Bunlara da, keşif ve uygulama (muamelat) ilimleri der. Onun tasnifinde Gazâlî'yi referans aldığı çok açıktır. Zira Gazâlî, bu iki türlü bilginin doğasını ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Belirîş Mahalleri ve *İzâhât*, neredeyse birbirinin aynısı giriş, üç ana bölüm ve bir de sonuçtan oluşmaktadır. Her üç ana bölüm, İslâm'ın üç ilkesini açıklar.

Seyfeddin İçin Kolay Yollar' da yazar, tevhid, nübüvvet ve meâd ilkelerini basit bir çerçevede ama ayrıntılı ele almaktadır. O kadar sade bir dille yazılmıştır ki, halka yönelik bir ilmihal kitabı havası hissin verir. *Belirîş Mahalleri* ise imanın içeriğiyle ilgili çok daha ayrıntılı bilgiler vermekle birlikte, *İzâhât*'a nazaran o da oldukça sade kalmaktadır. Her üç metnin konusu aynı olsa da yazar her birisinde yeni ve farklı bir bakış ortaya koyduğu için metinlerde belirgin bir tekrarlama duygusu hissedilmemektedir. Yazar dil ve üslubunda orijinal bir eser yazma niyetiyle işe başlamış görünmemektedir. Hedefi İslâm'ı çekici bir şekilde anlatabilmektir. Metinde özlü, veciz sözler ile şiir alın-tıları vardır.

İkinci eserin başlığında (*Yeni Başlayanlar için İzâhât, Bilenler için Tenbihât*) yazarın bilgi sahibi olanların bile bazı Arapça bölümleri anlamayacakları gerçeğini îmâ ettiği görülür. Makalelerin hepsinin tek bir hedefi vardır. O da okurda İslâm konusunda bilgi sahibi olmayı teşviktir. Yazarın muhatabı, muhakkik diye nitelediği mü'ninler, ulemâ ve Allah dostlarıdır.

Yazar hadisçi yönüne rağmen, hadisleri sened-metin tenkidine tabi tutmadan nakletmiş, okurda ahlâkî erdemi yerleştirmeyi hedefle-

miştir. Ona göre Hz. Peygamber (s.a.)' e atfedilen bir söz, keşif yoluyla tadılmış bir hakikati ifade ediyorsa doğru ve güvenilirdir.

Chittick kitabın sonunda, her üç risâleyi kapsayan, notlar ve açıklamalar bölümü eklemiştir. Böylece, konunun uzmanı olmayanlara bilgi vermeyi, müellifin Gazâlî, İbn Arabî ve diğer sûfilerden etkilendiği yönleri ortaya koymayı hedeflemiştir. Hadis kaynakları konusunda Wensinck'in *Dizin* çalışmasını ve Suyûtî'nin *Câmiu's-sağîr'ini* dikkate almıştır. Risâlelerdeki hadislerin edisyon kritiği Chittick tarafından yapılmıştır. Yazar, risâlelerde geçen hadisleri, diğer tasavvuf kaynaklarında geçiyorsa, onların da yerlerini belirtmiştir. Bu konuyla çalışma genelde tasavvuf ve hadis araştırmaları için bir kaynak hüviyetindedir.